

תקציר

לחינוך וטיפול בגיל הרך חשיבות רבה שכן שנות חייו הראשונות של הילד מהוות תשתית מהותית להתפתחותו ולעמידו (Jeong et al., 2021; Tomasello, 2020). בגילים צעירים הילד עובר שלבי התפתחות משמעותיים, בעלי השפעות מרחיקות לכת על עתידו, לרבות יכולתו להשתלב במערכת החינוך. הילדות המוקדמת מהווה שלב המכריע בסוציאליזציה של האדם, שכן חלק משמעותי מהתפתחות המיומנויות הקוגניטיביות והחברתיות מתרחשת במהלך שלוש השנים הראשונות של החיים (Alwaely et al., 2020; Jeong et al., 2021; Maleki et al., 2019; Tomasello, 2020; Zarotis, 2020). יתר על כן, בתום שלוש השנים הראשונות, המוח מגיע ל-90% מהנפח המקסימלי שלו, מה שמעיד על כך שהחוויות שחוה ילד בשנים הראשונות לחייו יכולות לעצב באופן משמעותי את התפתחותו (Tomasello, 2020).

השתתפות הילד במסגרות חינוכיות איכותיות כבר בשנות הינקות, מעניקה תרומה משמעותית להתפתחותו בהיבטים חברתיים, רגשיים, קוגניטיביים, חינוכיים, כלכליים, בריאותיים וערכיים (שביט ואחרים, 2018; Jeong et al., 2021; Heckman, 2011). אינטראקציה עם עמיתים ומטפלים במסגרת חינוכית מטפחת מיומנויות חברתיות, וכן מעודדת שיתוף פעולה ותקשורת בין אישית. כך למשל, ממצאי מחקר מורים כי חוסר באינטראקציה קשור באופן שלילי לרווחה החברתית והרגשית של ילדים, בתקופת הקורונה. בנוסף, המחקר מורה כי ערעור המבנה השגרתי שסביבת חינוך וטיפול לשנות הינקות מעניקות לילדים בגיל הרך עלול לפגום באינטראקציה. ממצאים אלו מדגישים את חשיבות הסביבה המטפחת שתכניות לשנות הינקות מעניקות, המסייעת לילדים לפתח ויסות רגשי וחוסן (Egan et al., 2021; Ernst et al., 2019).

חוויות למידה בשנות הינקות מעוררות התפתחות קוגניטיבית, כולל פתרון בעיות, חשיבה ביקורתית ויצירתיות החשובות כמיומנויות של המאה ה-21. מחקרים מורים כי קיים קשר בין חינוך בשנות הינקות לבין התפתחות קוגניטיבית שהובילה, בין היתר, ליכולות מתמטיות גבוהות יותר בגילים מאוחרים יותר (Peng & Kievit, 2020; Tang et al., 2020).

נוסף על כך, ממצאי מחקר מורים כי תוכניות חינוכיות לשנות הינקות הממוקדות היטב יכולות להפחית פערי הישגים בקרב ילדים מרקע חברתי שונה (Kulic et al., 2019). זאת ועוד, מבחנים בינלאומיים PISA (2015) מורים כי ילדים שהשתתפו במסגרות חינוך בגיל צעיר הגיעו להישגים גבוהים יותר בהשוואה לעמיתיהם שלא זכו להשתתף במסגרות אלו בגיל צעיר. בהמשך, חושבה ההשפעה של השתתפות במסגרת חינוכית בגיל הרך על הישגי האוריינות מתמטית (Numeracy),

ברמות שונות של רקע חברתי-כלכלי. נמצא כי ההפרש הממוצעים בין תלמידים שהשתתפו במסגרות חינוך בגיל צעיר לבין עמיתיהם, הולך וגדל עם העלייה ברקע חברתי-כלכלי (23% ו-31%, בהתאמה) (OECD, 2017).

המחקר הכלכלי העוסק בחינוך מורה כי השקעה בחינוך בילדות המוקדמת מניבה יתרונות כלכליים ארוכי טווח לפרט לחברה ולכלכלה. כך למשל, מחקריו של זוכה פרס נובל בכלכלה גיימס הקמן מורים כי התשואה להשכלה בגיל צעיר היא הגבוהה ביותר בהשוואה לגילים אחרים (García et al., 2023; Hahn et al., 2023; Walker, et al., 2023; Heckman et al., 2010; 2022; 2023; al., 2023). נמצא כי חינוך מוקדם איכותי תורם להגברת הסיכוי לרכישת השכלה גבוהה ולהעלאת פוטנציאל ההשתכרות בבגרות ומכאן לצמצום פערים (Bai et al., 2020; Reynolds et al., 2019).

להשתתפות של ילדים בגיל צעיר בתוכניות חינוך השפעה גם על בריאותם. המחקר בתחום מורה כי השתתפות בגיל הילדות המוקדמת במסגרות למידה מסייעת בזיהוי וטיפול בנושאי בריאות והתפתחות מוקדמת. כפועל יוצא, השתתפות של ילדים צעירים בתוכניות אלו מובילה לבריאות טובה יותר (Lipkin et al., 2020). זאת ועוד, נמצא כי הצורך של ילדים בגיל הרך בסיוע גורמים מקצועיים בשל עיכוב התפתחותי או הפרעות התנהגותיות זוהה בחלק מהמקרים בגן-הילדים, על-ידי צוות הגן (רבינוביץ, 2015).

בעוד שבעבר המיקוד בשנות הינקות התייחס לצרכים ולטיפול גרידא, כיום המיקוד השתנה ומתייחס לחינוך ולטיפול. מחקרים שנערכו לאחרונה בחסות ארגונים עולמיים מדגישים כי השתתפות ילדים במסגרות (ECCE (Early Childhood Care and Education בשנות ינקות, תורמת להשתתפותן של אימהות בכוח העבודה, לעלייה בהכנסה וליציאה ממעגל העוני (Borisova et al., 2019; OECD, 2020). עוד נמצא כי, תוכניות לתינוקות ופעוטות בגילים 0–3 הוקמו בעיקר כדי להקל על מחויבויות העבודה של ההורים, ובעיקר של האם, ותשומת הלב החינוכית נדחתה בדרך כלל עד שהילד הגיע לגיל שלוש (Moss, 2017).

המיקוד שהשתנה נעוץ בשינוי גלובלי בגישה לגיל ינקות. המיקוד הקודם, כולל היבטים כמו היגינה, בטיחות ותזונה. המיקוד החדש מוסיף גם את גישת החינוך, המטפח מיומנויות התפתחותיות שמושרשות בתיאוריות חינוכיות, צמיחה פסיכולוגית ומתודולוגיות פדגוגיות מגוונות (Jensen, 2017). השינוי בגישה החל בשנות ה-90 של המאה הקודמת בעקבות האמנה לזכויות הילד של האו"ם (Convention on the Rights of the Child, 1989). שינוי זה היה קונספטואלי וכך נולד המונח: "חינוך וטיפול לשנות הינקות" (גילים 0–3) (Early Childhood Care and Education – ECCE) (Marope & Kaga, 2015).

יתרה מזאת, מחקרים מורים כי חשיפה מוקדמת של ילדים צעירים לסביבות חברתיות מגוונות מקדמת סובלנות ומודעות תרבותית. חינוך בגיל צעיר (ECCE) מהווה תקופה קריטית לגיבוש עמדות וערכים לחיים. כך למשל, מחקר שנערך בדרום אפריקה מדגיש כי השנים הראשונות הן חשובות מאוד בגיבוש עמדות ראשוניות אצל ילדים כלפי קבוצות שונות של אנשים. מחקר זה תורם אפוא לזיהוי דרכים להפוך את סביבות הלמידה המוקדמות להיות מכילות יותר. ממצאי המחקר מורים כי הדבר מוביל לסביבת למידה דמוקרטית וצודקת יותר מבחינה חברתית ותורם לשינוי חברתי חיובי רחב יותר (Mahadew, 2023). מחקר נוסף שנערך בטורקיה מורה כי למידה בגיל צעיר תורמת לחשיבה מוסרית וערכית היכולה להתפתח אצל ילדים בגיל הזה (Yalçın, 2021).

מבני מערכות ECCE במדינות שונות משקפים תפיסות המושפעות מתהליכים גלובליים, מקומיים, חברתיים, תרבותיים ופוליטיים. כלומר, התפיסה של מערכת החינוך והטיפול בשנות הינקות תלויה באופן בו נתפסים ילדים בחברה המקומית וחלוקת האחריות עליהם בין המשפחה ובין החברה. בנוסף, ECCE מושפע מההשקפה החברתית על תפקידים מגדריים, מהתנאים בשוק העבודה וממדיניות התעסוקה (Jensen, 2017). לדוגמה, מחקר שנערך בטורקיה מצא כי חיי המשפחה ובחירות בתחום ההשכלה היו מתואמים עם בחירת הקריירה של בני הזוג. כלומר, כאשר תפקידי המגדר נמצאו כמסורתיים (למשל, תפקידה העיקרי של האישה הוא גידול הילדים) אז בחירת המקצוע הושפעה מכך באופן הנותן יותר ביטוי לבחירה של מקצועות נשיים (Koçak et al., 2022). הספרות המקצועית מורה כי קיימים שני מודלים מבניים מרכזיים למערכת ECCE, מפוצלת ומאוחדת. מודל המערכת המפוצלת קיים במדינות רבות (כגון אירלנד, צרפת, יפן ואוסטרליה). לפי מודל זה האחריות מפוצלת בין מספר משרדי ממשלה. מודל זה מייצג, בדרך כלל, תפיסה על פיה מסגרות לשנות הינקות נועדו לסייע לאימהות עובדות ומכאן ECCE נתפס כמערכת הנותנת שירות להורים. לעומת זאת, מודל המערכת המאוחדת מדגיש את האחריות הכוללת ל-ECCE תחת משרד החינוך (כגון, אוסטרליה, פינלנד, קנדה, דנמרק ובריטניה). מודל זה מדגיש את התפיסה החינוכית פדגוגית ל-ECCE. כלומר, לפי תפיסה זו החינוך הפדגוגי מתחיל בינקות ולפיכך הילד הוא במרכז ומסגרות החינוך והטיפול נועדו לקדם אותו בראייה קדימה, ולא כסיוע הורי (Moss, 2017). יישום מדיניות של מערכת מאוחדת נתפס כיעיל יותר שכן הוא מייצר אחדות באמצעות הטמעה של נורמות ניהול, תקינה ופיקוח ומייצר רצף חינוכי (עדי-יפה, 2022).

כאמור לעיל, למערכת ה-ECCE חשיבות רבה לפרט ולחברה. מחקר זה מתמקד במערכת ה-ECCE של ישראל, שכן מערכת זו עוברת תמורות רבות בשנים האחרונות. כך למשל, המערכת עוברת שינוי מבני ממערכת מפוצלת למערכת מאוחדת. בנוסף, המערכת עוברת שינויים חקיקתיים. המיקוד

בישראל מעניין שכן חלקם היחסי של הילדים בגיל הינקות (בגילי 0–3) מסה"כ האוכלוסייה גבוה בהשוואה לשאר מדינות ה-OECD. שיעור הפריון הממוצע בישראל גבוה כמעט פי שניים מזה של מדינות ה-OECD (3 ילדים בממוצע לאשה). לעומת זאת, במדינות OECD עומד שיעור זה על 1.58 ילדים לאישה שהוא פחות מהשיעור המינימלי לקיומה של דמוגרפיה יציבה (2.1) (OECD, 2023; Zhang et al., 2023).

ביתר פירוט, בישראל, קבוצת הילדים (גילי 0–17 שנים) מהווה כ-38% מכלל האוכלוסייה, בעוד שבמדינות OECD אחרות, למשל, בגרמניה, אוכלוסיית הילדים מהווה רק 12% מכלל האוכלוסייה (Destatis, 2023). נוסף על כך, מתוך קבוצת הילדים, גילי 0–3 (שנים), מוקד עבודה זו, מהווים כחמישית. המשקל הגבוה באוכלוסייה מורה על חשיבות החינוך והטיפול ועל הצורך להשקיע משאבים.

מחקר מדיניות זה מנתח את מדיניות החינוך והטיפול בגילי ינקות מוקדמת בשני העשורים האחרונים בישראל תוך שילוב של המעגלים שונים (חיצוני ופנימי) ויחסי הגומלין ביניהם, ונשען על המודל האקולוגי של ברונפנברנר (Bronfenbrenner & Morris, 1998). הניתוח נעשה לאורה של היציבות הפוליטית המעורערת בשנים האחרונות (למשל, במהלך העשור האחרון נערכו שש מערכות בחירות). בעשור האחרון נערכו תמורות רחבות במערכת החינוך והטיפול לשנות הינקות במדינת ישראל. תמורות אלו נחקרו בעבודה זו מתוך פרספקטיבות שונות.

הסוגיות שנותחו, במסגרת המאמרים, מתחלקות לשני מעגלים, חיצוני ופנימי, הקשורים לסביבת החינוך והטיפול של קבוצת הגיל 0–3. המעגל החיצוני, הכרונו-מערכת, הוא המעגל שבו התרחשו שינויי החקיקה והיישום שלהם. לעומת זאת, המעגל הפנימי, המזו-מערכת, מתייחסת לקשרים בין המיקרו-מערכות השונות בחייו של הפרט (Bronfenbrenner & Morris, 1998).

המזו-מערכת מתייחסת לקשרים ולאינטראקציות בין המיקרו-מערכות השונות בחייו של הפרט והיא כוללת את היחסים בין בני משפחה, מורים, עמיתים וקבוצות חברתיות אחרות. רמה זו של המודל האקולוגי של ברונפנברנר (Bronfenbrenner, 2021) מדגישה את החשיבות של ההבנה כיצד מיקרו-מערכות שונות פועלות יחד כדי להשפיע על התפתחותו של הפרט. במחקר זה היחסים בין הילד לצוות החינוכי במעון יכולים להשפיע על ההתפתחות שלו. לפיכך ישנה חשיבות גבוהה לאיכות הצוות החינוכי-טיפולי (Kaul & Day, 2022) ואלו נסקרו במהלך ניתוח הסוגיות שנסקרו.

הכרונו-מערכת מתמקדת בתפקיד הזמן בעיצוב התפתחותו של הפרט. ממד זה מכיר בהשפעה של אירועים היסטוריים, חוויות אישיות ומעברי חיים גדולים על תהליכי התפתחות. מערכת זו מכירה

בכך ששינויים חברתיים ותרבותיים לאורך זמן יכולים להשפיע על התפתחותו של הפרט (Martinello, 2020). במחקר זה נותחו תהליכים במערכת החינוך והטיפול בגיל הרך והשינוי במבנה מערכת זו, ממערכת מפוצלת למערכת מאוחדת, היכולים לעצב את החוויות והתוצאות ההתפתחותיות של ילדים על פני דורות. בהיבט החיצוני נותחה המדיניות לשנות הינקות, בעשור האחרון, מנקודת מבט הבוחנת את ההקשר הישראלי. לפיכך, חקרנו תחילה את הרפורמה ב-ECCE ולאחר מכן נותחה המדיניות והחקיקה בתחום ואת היישום כפי שבא לידי ביטוי בצוות החינוכי.

בהמשך התקציר מוצגים ארבעת המחקרים המשולבים בעבודה זו, החוט המקשר המשלב ביניהם לאורו של המודל של ברונפנברנר משנת 1998 (Bronfenbrenner & Morris, 1998). על פי התיאוריה האקולוגית מעגלי החיים הפנימיים משפיעים על המעגלים החיצוניים ולהפך (Bronfenbrenner & Morris, 1998). השינויים במערך ה-ECCE בישראל, משויכים למערכות חיצוניות לילד: לכרונו-מערכת ולמקרו-מערכת המתייחסות לאירועים ולתהליכים משמעותיים במתרחשים במהלך החיים ולהקשר התרבותי, לערכים, לתרבות ולכלכלה. הרפורמה במערך ה-ECCE ממוקמת במעגלים חיצוניים אלו, מקורה בתהליכים חברתיים ותרבותיים מתמשכים והוצאתה אל הפועל נקבעה על ידי מקבלי החלטות בדרג המקצועי והמדיני. אם כן, יישום הרפורמה הוא בתהליך top-down אך מיוחסת לו השפעה גם על המעגלים הפנימיים במערכות המזו והמיקרו.

על פי הרפורמה, האחריות לחינוך וטיפול החל מגיל 0 עברה בישראל, למשרד החינוך. כאמור, מבנה ה-ECCE בישראל היה מפוצל. האצת הרפורמה והמעבר למבנה מאוחד באה לידי ביטוי בולט במהלך חמש השנים האחרונות בהליכי חקיקה ורפורמות מקיפות (Rabinovitch, 2023). מכאן שישראל משמשת מקרה בוחן שבו המבנה שהיה פעם מפוצל, בין משרדי העבודה והחינוך, עובר שינויים כדי לעבור למבנה של מערכת מאוחדת תחת אחריות משרד החינוך.

המאמר הראשון שכתרתו, **Processes of change in early childhood policy and legislation in Israel**, פורסם בכתב העת הבינלאומי השפיט **Early Child Development and Care** המדורג (Q1). במסגרת המחקר נותחו התהליכים ההיסטוריים של מדיניות ה-ECCE לצד החקיקה בשנות הינקות מעת הקמת המדינה ועד היום. תהליכים אלו הם חלק מהכרונו ומאקרו מערכת וגררו שינויים Top-down על המזו והמיקרו מערכת של הילד. תהליכים אלו זוהו באמצעות ניתוח של 319 מסמכים ממשלתיים רשמיים, פרוטוקולים של ועדות הכנסת, מסמכי מדיניות, ניירות עמדה וכתבות במדיה ובתקשורת. לצורך הניתוח של מדיניות ה-ECCE והתהליכים הפוקדים אותה נעשה שימוש בכלי ניתוח תהליכים (Process tracing) (Collier, 2011). כלים אלו מאפשרים לזהות ולעקוב אחר התפתחותיות בתחום המדיניות. ממצאי המחקר שערכנו תורמים

להבנת הגורמים המקדמים את הצורך בשינוי מערכת ה-ECCE בישראל ובהבנת התהליכים התומכים בהסתגלותה של המערכת לשינוי ובהטמעתו.

המסגרת האנליטית בבסיס מאמר זה, מבוססת על מודל חמשת השלבים (במסגרת ניתוח תהליכים) שבאמצעותו נותחה מערכת ה-ECCE בישראל. חמשת שלבי המודל כוללים הסבר המצב הקיים, התעמקות בגורמים הנסיבתיים במדינה, איסוף הראיות המבססות את מודל ההסבר הנוכחי; בדיקה חוזרת של העדויות שנצברו, וגיבוש מסקנות המבססות על התובנות המצטברות מהשלבים הקודמים (Beach & Pedersen, 2019).

במאמר הראשון נבחנו השינויים בגורמים הדמוגרפיים, הכלכליים, התרבותיים, הפוליטיים והחברתיים, אשר האיצו את השינוי במדיניות. הגורמים הדמוגרפיים מתייחסים לגידול במספר הילדים בגילי 0–3 ושיעור הפרייון הגבוה בישראל. הגורמים הכלכליים מתייחסים למחסור בנשות חינוך טיפול לשנות ינקות ושכרן הנמוך. הגורמים התרבותיים מתייחסים למעבר מתפיסת המסגרות לגיל הרך כמסגרות שמטרתן לקדם את יציאתן של נשים לשוק העבודה לתפיסה המדגישה את הצורך במענה חינוכי פדגוגי בגיל ינקות. הגורמים הפוליטיים והחברתיים מתייחסים למשבר פוליטי מתמשך ופעילותם של ארגונים חברתיים להנעת השינוי הארגוני. נכון למועד פרסום המחקר מסגרות החינוך והטיפול לגיל ינקות בישראל, לא נמצאות באחריותו של משרד ממשלתי אחד.

מחקר שני ניתח את מדיניות ה-ECCE בראי המשבר הפוליטי בשנים 2019–2021. המחקר שכותרתו **נסתובנה כל היום עד אשר נמצא מקום: המציאות המשברית הפוליטית בישראל והשפעתה על מסגרות החינוך לגילי לידה עד שלוש** התקבל כפרק בספר "הזדמנויות ואתגרים בחינוך לגיל הרך בעתות משבר" בעריכתן של א. פלג, ק. טל, נ. לאור ומ. כדורי-שלזק ובהוצאת המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט.

מערכת החינוך והטיפול לשנות הינקות עוברת תהליך של פיתוח ורה-ארגון כדי לתת מענה למצוקות שהיא סובלת ממנה, קרי, מחסור בכוח אדם איכותי, נגישות וזמינות. המחקר מציע חידוש בבחינת סוגיית החינוך והטיפול לגיל הרך בראי המשבר הפוליטי שחל בישראל בשנים 2019–2021. משבר שבא לידי ביטוי במערכות בחירות תכופות. בד בבד עם המשבר הפוליטי, נוצרו שינויי חקיקה בעקבות החלטת הממשלה (משרד החינוך, 2021) הנוגעת להעברת תחום החינוך והטיפול ממערכת מפוצלת למערכת מאוחדת, זאת בכדי ליצור רצף חינוכי. מודל הפיצול בישראל יצר תופעה שבה כל מסגרת נמצאת באחריות משרד ממשלתי אחר. לדוגמה, מסגרות מעל שבעה ילדים מפוקחות על

ידי משרד החינוך בעוד שמסגרות מסובסדות מפקחות על ידי זרוע העבודה במשרד הכלכלה, כאשר מעונות היום השיקומיים נמצאים תחת אחריות משרד העבודה (בסרמן נבון ואחרים, 2023).

באמצעות מתודה של ניתוח התהליכים שתוארה לעיל (Beach & Pedersen, 2019) נותחה ההשפעה של המשבר הפוליטי על מערכת ה-ECCE. בפרק זה נותחו ההשלכות של המשבר הפוליטי על מערכת ה-ECCE כחלק מהמערכת האקולוגית אליה משתייכים פעוטות ותינוקות בשנות הינקות. ממצאי המחקר מחולקים לשלושה היבטים. הראשון, אסדרה – יישום נורמות ניהול, תקינה ופיקוח. השני, הרחבה – הזמינות של המסגרות לגילים 0–3 ונגישותן. והאחרון, העברה – העברת הסמכות על מסגרות לגילים 0–3, לשלושה משרדי ממשלה שונים.

בכל אחד משלושת ההיבטים המצוינים לעיל, נותחו המהלכים הקשורים ל-ECCE שהתרחשו בעשור האחרון ובאופן שבו המצב הפוליטי השפיע עליהם. ממצאי המחקר מדגישים את השינוי בפעילותם של הפוליטיקאים בעת משבר פוליטי. הספרות גורסת כי בעתות משבר פוליטי הפוליטיקאים פועלים לשימור כוחם האלקטורלי באופן המשפיע על השיקולים המקצועיים שלהם. זאת, במטרה לקדם פתרונות הממוקדים בצרכיו של ציבור הבוחרים שלהם ואשר מכוונים למתן מענה מידי ללא התחשבות בפתרון ארוך-טווח (ויסמן, 2009; לוי, 2019; מזרחי, 2016; נבות וגולדשמיט, 2022; שומפלבי, 2008).

ממצאי המחקר מורים כי למרות החקיקה הפרוגרסיבית שנועדה ליצור תנאי חינוך וטיפול שווים, מערכת ה-ECCE נפגעה בשל התנודות הפוליטיות הקשורות לאסדרת מדיניות. עם זאת, ההשפעה של העשייה החברתית והלך הרוח הציבורי על אסדרת המדיניות ומתן מענה לליקויים בחינוך וטיפול בגיל הינקות אינה מבוטלת והמסקנות שעולות מהמחקר מצביעות על הצורך ברתימת שותפים מכל הקשת הפוליטית כדי ליצור שינויים חיוביים.

כמו כן, ממצאי המחקר מאפשרים להעריך את השלכות המשבר הפוליטי על המשבר במערכת החינוך והטיפול לשנות הינקות ולאתר את המהלכים הפוליטיים שסייעו או עיכבו אותו. כך למשל, נמצא כי תנודות פוליטיות מובילות לא רק לאקלים פוליטי ומדיני לא יציב אלא גם לצורך של מקבלי ההחלטות וקובעי המדיניות באימוץ אסטרטגיות לשימור כוחם האלקטורלי המשליך תדיר על שיקולים מקצועיים.

המחקר השלישי ניתח את יישום זכויות הילד לחינוך וטיפול בישראל בחקיקה לאורה של אמנת האו"ם משנת 2003 (International Human Rights Instruments, 2003). אמנה זו עיגנה את זכויות הילד לחינוך זמין, נגיש, מקובל ומותאם. מחקר זה שכותרתו, **Early childhood education**,

policy and children rights: Examining the Israeli reform, נמצא בשיפוט בכתב העת הבינלאומי השפיט *Early Childhood Education Journal* המדורג 1Q. בפירוט, המאמר בוחן את הזכות לחינוך לילדים רכים (0–3). במסגרת בחינה זו נבדקו ארבעה ממדים בהם נגישות, זמינות, קבילות ומותאמות.

זכות הילדים לחינוך באה לידי ביטוי באופן שונה בקרב המדינות המערביות כמו גם אחריות המדינה למימוש זכות זו. הזכות לחינוך נתפסת כחשובה ומיוחסות לה תרומות ברמת הפרט והכלל. כלומר, ברמת הפרט, זכות זו תורמת לניידות ולקידום אישי. בנוסף, ברמת הכלל, הזכות לחינוך תורמת לפיתוח ההון האנושי. אמנת האו"ם מציבה את המדינה כאחראית להעניק את הזכות לחינוך.

באמצעות מתודת מחקר השאולה מתחום חקר התהליכים (Collier, 2011), המחקר השלישי בחן את הזכות לחינוך בראי ארבעת הקריטריונים של האו"ם (זמינות, נגישות, קבילות (תכניות לימודים), מותאמות המסגרות החינוכיות לפעוטות בגילים 0–3).

בעוד שהזכות לחינוך עוגנה בחוק בישראל עם הקמת המדינה (1949) ועברה שינויים והרחבות לאורך השנים (למשל בשנים 1956, 1984, 2001), ממצאי המחקר זה מורים על פערים בין החקיקה לבין יישום המדיניות בנוגע לזכות לחינוך עבור ילדים בשנות הינקות. כך למשל, העברת האחריות על מעונות היום למשרד החינוך (משרד החינוך, 2021), חקיקת חוק הפיקוח על מעונות היום (חוק הפיקוח על מעונות יום לפעוטות (תשע"ט-2018) והתקנות לחוק (תקנות הפיקוח על מעונות יום לפעוטות [תנאים לפעילות של מעון יום לפעוטות], תשפ"א-2021) מציינים שינוי מדיניות משמעותי. עם זאת, גם בפתרון המיושם כיום קיימות מסגרות ללא כל פיקוח או שהאחריות עליהן אינה מוטלת על משרד החינוך.

ממצאי המחקר מדגישים את החשיבות של פיתוח מערך מעונות יום בפריסה ארצית, נגישה וזמינה, המתופעלת על ידי אנשי חינוך שעברו הכשרה. במיוחד, ישנה חשיבות לוודא כי מערך זה מספק מענה שוויוני לצורכי כלל האוכלוסיות. בנוסף, מהממצאים עולה צורך חיוני בפיתוח מערך מעונות יום מקיף ובמחיר בר השגה, הנותן מענה לצרכי משפחות צעירות, ומשקיע באופן משמעותי בתשתיות, מכשיר את הצוות ומסייע כספית למשפחות שאינן יכולות לעמוד בעלות השירותים הללו.

לבחינת היישום של המעגל הפנימי (Bronfenbrenner & Morris, 1998), ניתחנו את הקשרים בין הכשרה, זהות מקצועית ומסוגלות עצמית של מחנכות לשנות ינקות. המאמר הרביעי, **The**

mediating role of professional identity between self-efficacy and training of early

Early Childhood Care and Education Center Manager, הוגש לכתב העת השפיט Early Childhood Research Quarterly (Q1).

במאמר מוצג ניתוח הקשר בין איכות ההכשרה וגורמים פסיכולוגיים הקשורים לתפיסה העצמית של מנהלות מעון לגילים 0–3.

עד לחקיקת תקנות הפיקוח על מעונות יום לפעוטות (2021), לא הייתה חובה למינימום שעות הכשרה של צוות החינוך והטיפול במעונות יום. כחלק מהרפורמה בחינוך, מחנכות לשנות ינקות מחויבות בהשלמה של 220 שעות הכשרה כתנאי ליבה לעבודתן. לעומת זאת, גנת חייבת להיות בעלת תואר ראשון ולעבור הכשרה מקיפה המשתרעת על פני ארבע שנות לימוד במכללה להכשרת מורים, הכוללת כ-3,000 שעות לימוד והתפתחות מקצועית מתמשכת לאורך הקריירה. הפערים המהותיים בדרישות ההכשרה של צוות החינוך והטיפול בגיל הרך מצביע על כך שקובעי המדיניות תופסים את תפקיד המחנכת לשנות ינקות בעיקר כמטפלת ולא כמחנכת (שילה, 2020). יש שיראו בכך שינוי סמנטי אך לא כך הוא. להכשרה ולהדרכה מתמשכת של צוותי חינוך מיוחסת השפעה על איכות החינוך והטיפול ככלל ובשנות הינקות בפרט, ועל פיתוח מסוגלות עצמית, חוסן והתמודדות עם לחץ ושחיקה בתפקיד. חוק הפיקוח על מעונות היום (חוק הפיקוח על מעונות יום לפעוטות – תשע"ט-2018) הסדיר לראשונה את הכשרתן של מחנכות לשנות ינקות והציב תנאי סף של הכשרה והדרכה.

במחקר המובא במאמר זה נבחנו הקשרים בין זהות מקצועית לבין מסוגלות עצמית, כאשר השתתפות בהכשרה מקצועית מהווה משתנה ממתן. מודל המחקר נבחן באופן כמותי על ידי ניתוח גרסיה באמצעות SPSS. המודל נבחן במדגם רחב של 137 מנהלות ECCE. הממצאים מורים שהזהות המקצועית של המנהלות מנבאת מסוגלות עצמית, וכך השתתפות בהכשרה מנבאת רמות גבוהות יותר של זהות מקצועית ושל מסוגלות עצמית. כמו כן, השתתפות בהכשרה נמצאה כמתווכת את הקשר בין זהות מקצועית ומסוגלות עצמית. ניתוח הנתונים אישש את המודל. נמצא שמנהלות מעון שהכשרתן גבוהה יותר, נמצאו בעלות רמות גבוהות יותר של זהות מקצועית, בהשוואה לעמיתיהן. ממצא נוסף מורה כי מנהלות מעון בעלות רמות גבוהות יותר של זהות מקצועית, נמצאו כבעלות רמות גבוהות יותר של מסוגלות עצמית. לעומת זאת, הקשרים בין השתתפות בהכשרה לבין מסוגלות עצמית לא היו נמצאו מבוהקים סטטיסטית.

יתר על כן, מעבודת מחקר זו עלה שלמרות חוק הפיקוח על מעונות היום, שתקנותיו עברו בכנסת בראשית שנת 2021, מחייבות דרישות סף לצוות, נמצא פער בין החוק לבין יישומו בפועל. ממצא זה נמצא בהלימה עם דו"ח מבקר המדינה (2022).

ממצאי המחקר תומכים בתפיסה כי חיזוק הזהות המקצועית והמסוגלות העצמית של מנהלות ECCE תומכת בהן ומשפרת את איכות ה-ECCE. ממצאי המחקר מחזקים את הצורך לקדם מדיניות המסדירה את נושא ההכשרה וההדרכה ולחייב עמידה בתנאי סף בדומה לדרישות הקיימות בקרב אנשי חינוך משלבי חינוך מאוחרים יותר. ממצא זה עולה מהתרומה המשמעותית שנמצאה במחקר זה. השלכות לקובעי מדיניות העולות ממחקר זה מורות על חשיבות קביעת תקנות של דרישות הכשרה הולמות על מנת להבטיח את איכות החינוך במסגרות לשנות ינקות.

שילוב הממצאים של ארבעת הפרסומים מעלה השלכות למדיניות שתקדם תהליכי שינוי רחבים וברי קיימא. מדיניות זו תתרום לקידום מערכת חינוך ECCE. למרות שחלק מהרפורמה בחינוך טיפול לשנות הינקות נחקק חוק, שנועד לקדם את השינוי מתפיסה טיפולית לחינוכית, ארוכה הדרך מחקיקה ליישום הלכה למעשה. בנוסף, היישום הלכה למעשה מתפתל לאורו של האקלים הפוליטי המשברי.

מדינת ישראל עברה טלטלה פוליטית שבאה לידי ביטוי במערכות בחירות שמתרחשות בפרקי זמן קצרים של פחות מארבע שנים. בעת האחרונה טלטלה זו אף הוקצנה, כפי שהתרחש בשנים 2019–2021 כאשר בתוך שנתיים היו ארבע מערכות בחירות. מניתוח המשבר הפוליטי בראי החינוך והטיפול לשנות הינקות נמצא כי ההשלכות של המשבר הפוליטי גרמו לעיכובים ביישומים של הרפורמה בחינוך.

ממצא נוסף מורה כי המציאות המשברית תורמת לשינויים תכופים במדיניות ולמדיניות לא אחידה, אלו משבשים את המערכת ומובילים ליצירתם של פתרונות כלאיים המספקים מענה חלקי לאתגרים עמם מתמודדת מערכת החינוך והטיפול לשנות הינקות.

בחינת המעבר מחזון למציאות באמצעות מחקר מאפשרת לבחון את תהליכי השינוי ואת תרומתם של התהליכים השונים ליצירתה של מציאות רצויה. כחלק מהרפורמה בחינוך והטיפול לשנות הינקות, הושם דגש גם על אספקט חשוב בתחום זה והוא דרישות ההכשרה של צוות החינוך והטיפול. ניתוח של ההיבטים הפסיכולוגיים וההשכלתיים של מנהלות מעון מהווה את חוד החנית ביישום של רפורמות בחינוך.